

På Forsvarsmuseets bibliotekmagasin står flere hele gamle biblioteker som har tilhørt de forskjellige forsvarsstabene før 1940. Bibliotekene ble overført til Forsvarsmuseet da museet fikk et klimatisert bibliotekmagasin i 1992. Det mest kjente, og dermed også det mest brukte, er Generalstabens bibliotek.

ARTILLERIET ↓

TEKST: UNNI BERGE,
BIBLIOTEKAR,
FORSVARETS MUSEER
FOTO: HÅVARD
MADSBAKKEN

ARTILLERIETS BIBLIOTEK

– et glemt fagbibliotek fra 1700-tallet

Mindre kjent er Artilleriets bibliotek, som består av knapt 5000 bind med spesiallitteratur for artilleriets offiserer.

Vi vet lite om dette bibliotekets historie, og det er heller ikke mye litteratur om det. I følge en artikkel av Tom Kristiansen og Gerd Eriksen om Forsvarets historiske bibliotek antar man at ble det grunnlagt rundt 1750 under artilleriets sjef general Heinrich Wilhelm von Huth. Det skal ha mottatt bøker bl. a. fra Det danske artillerikorps, og fikk fra 1814 egen bevilgning fra statskassen.

På 1700-tallet var det ikke mange biblioteker i Christiania. Vi vet at Krigsskolen hadde et bibliotek etter at skolen ble opprettet i 1750. Ved Christiania katedralskole var det også et bibliotek og det fantes private boksamlinger og leseselskaper, men et slikt spesialisert fagbibliotek med naturvitenskapelig litteratur fra 1700-tallet må ha vært en

sjeldenhet i en by som ikke fikk et universitet med bibliotek før 1811.

Forsvarsmuseets bibliotek bestemte seg derfor for å finne ut mer om bibliotekets historie. Det vi ville ha svar på var når ble biblioteket opprettet, hvilke bøker ble kjøpt inn på 1700-tallet, hvem valgte ut bøkene, hvordan så dette biblioteket ut rundt 1814, og står de eldste bøkene faktisk på vårt magasin?

For å få svar på alle våre spørsmål ble vi nødt til å finne ut hvordan artilleriet var organisert på siste halvdel av 1700-tallet. Rundt 1760 ble franskmannen Louis Saint-Germain hentet til Danmark for å reorganisere hæren. Han valgte å satse på et lett bevegelig infanteri på bekostning av stasjonært artilleri og festninger.

Saint-Germain mente at artilleriet burde samles i et felles korps med en samlet ledelse. Det samme foreslo han for ingeniørene. Et godt offiserskorps var etter hans mening den viktigste forutsetningen for en god armé. Forfremmelse skulle skje etter dyktighet og dette

førte til at mange tyske offiserer ble hentet til Danmark. De hadde høy utdannelse og var ledige i perioder med fred på kontinentet.

I 1764 ble derfor Det norske artillerikorps, som hadde eksistert siden 1685, nedlagt og artillerikorpene i Danmark, Norge og Holstein slått sammen til ett korps med navnet «Unser Königlich-liches Artillerie-Corps». Korpset besto av tre såkalte detasjementer i byene København, Christiania og Rendsburg.

København ble valgt til sete for korpset siden byen hadde et universitet og andre vitenskapelige institusjoner.

Louis Saint-Germains reformplan møtte mye motstand og han ble avskjediget flere ganger før han fikk fullført sine planer. I 1771 ble han kalt tilbake til Danmark av daværende Geheimkabinetminister Johann Friderich Struensee, som faktisk regjerte i kongens navn, for å arbeide videre med sin reformplan. Struensee delte Germains grunntanker om en moderne armé og han utnevnte

Heinrich Wilhelm von Huth, en saksisk ingeniøroffiser, til sjef for artilleri- og ingeniørkorpene. Dette skjedde i 1772 og von Huth er generalen som er nevnt i artikkelen i Norsk militærtidsskrift.

General von Huth spilte en avgjørende rolle for å heve nivået på artilleriets og ingeniørvåpenets offiserer ved at bl. a. utdannelsen av offiserene i København ble styrket. I 1771 åpnet Kadettakademiet som hadde en egen linje for artilleriet. Uteksaminerte elever fra datidens krigsskole i Christiania kunne søke om å bli opptatt i akademiets øverste klasse og på denne måten bli artillerioffiserer. Kadettakademiet i København hadde et bibliotek for lærere og elever. Elevene som var utdannet ved kadettakademiet kunne tjenestegjøre ved alle korpsets tre avdelinger, og det var da naturlig at disse høyt utdannede offiserene også hadde de viktigste bøkene innen sitt fagfelt på stedene de tjenestegjorde.

På Riksarkivet fant vi Avleveringsforretning for

Artilleriets bibliotek fra 1805, og der går det fram at de første bøkene ble innarbeidet i Christiania i 1779. Bøkene som ble kjøpt inn på 1700-tallet viser seg å være et utvalg av det beste fra datidens europeiske naturvitenskapelig- og militærlitteratur, og det er helt klart at en eller flere personer med høy utdanning har stått for utvelgelsen.

Gustav Ezechias Mechlenburg, som var født i Rendsburg, ble i 1768 ansatt som lærer i artilleri ved korpset i København. Han ble i denne stillingen fram til 1783 og han bidro, med sin omfattende kjennskap til artillerivitenskapen, sterkt til det høye nivået på undervisningen på Artilleriakademiet. Han fikk også ansvaret for å videreutvikle artilleribiblioteket, som hadde blitt opprettet noen år tidligere.

I 1772 reiste han sammen med general von Huth til Norge for å få et bilde av tilstanden på artilleriet her. Rapporten general von Huth skrev etter reisen var ganske nedslående, og det var klart at det måtte skje noe både med materiellet og utdanningen av artillerioffiserene. I 1776 ble Mechlenburg generaladjutant hos kongen.

Det er derfor ganske sannsynlig at Mechlenburg har preget de første boksendingene som gikk fra København til Christiania. For å få det endelige svaret på dette må vi lete videre i Riksarkivet i Oslo, eller mer sannsynlig i Rigsarkivet i København. Vi har ikke hatt

mulighet til å sjekke om dette også var titler som befant seg i Kongens bibliotek i København. Søk i dette bibliotekets katalog tyder på at de fleste var det. Biblioteket til det Holstenske Artillerikorps i Rendsburg ble startet så tidlig som i 1755, men bøkene ser ut til å ha blitt overført til Artillerikorpsets bibliotek København allerede i 1767.

Ikke overraskende er nesten alle titlene i Artilleriets bibliotek på tysk. Franske eller latinske originaler ble også kjøpt inn i tysk oversettelse om det var mulig. Tysk var kommandospråket i den dansk-norske hæren fram til midten av 1770-tallet, og general von Huhn lærte seg aldri dansk selv om han fra 1784 ble statsminister. Alt han skulle lese måtte oversettes fra dansk til tysk.

Det finnes flere trykte kataloger over Artilleriets biblioteket i Christiania. Den eldste som er omtalt i litteraturen om samlingen er fra 1833. Denne katalogen manglet hos oss, men heldigvis fantes den på Gunnerusbiblioteket i Trondheim og vi fikk tilsendt en kopi. Katalogen inneholder informasjon om hvilke bøker som ble innkjøpt før 1813, og det viste seg å være 101 bøker. Altså har dette vært et lite bibliotek, men med svært verdifulle og aktuelle bøker på slutten av 1700-tallet.

Som en del av Forsvarsmuseets bidrag til Grunnlovsjubileet 2014 bestemte biblioteket seg for å plukke fram de eldste bøkene fra

samlingen for å rekonstruere Artilleriets bibliotek slik det så ut i 1814.

Katalogen fra 1905 viste at 97 av de 101 tidligste bøkene fortsatt var i samlingen ved unionsoppløsningen. Biblioteket hadde blitt helt omklassifisert i 1905 og bøkene er i dag oppstilt etter denne klassifikasjonen på magasinet. Katalogen har verken tittel eller forfatterregister. Etter ganske mye leting fant vi igjen et par av de eldste bøkene.

De var overraskende vakre. Innbundet i flott brunt skinn og med praktfullt forgyllt arbeid på omslaget og en logo med Christian den 7endes kronede monogram, faner, artillerikanoner, kanonkuler og festningsnøkler på rød bakgrunn. Ved å lete etter bøker med denne spesielle innbindingen klarte vi å finne 88 av de 97 mulige bøker fra bibliotekets tidligste tider. Logoen på forsiden av bøkens omslag viser at disse bøkene faktisk har tilhørt Kongens artilleribibliotek.

Flere av verkene er håndskrevne kopier og manuskripter til forelesninger. En av håndskriftene er Mechlenburgs forelesningsmanuskripter fra Kadettakademiet i København. Manuskriptene er påført Mechlenburgs segl og underskrift. Det finnes lignende avskrifter med Mechlenburgs segl og underskrifter i Det kongelige bibliotek i København.

I motsetning til Krigsskolens bibliotek, som brant opp i Palébrannen i 1942, har disse bøkene overlevd

flyttinger rundt omkring på Akershus festning og i Kvadraturen i Oslo. De har vært oppstilt i Artillerigården fra 1829 og vi vet at de har befunnet seg på den gamle Krigsskolen i Tollbugata 10 i deler av etterkrigstiden.

Etter at vi nå har registrert de 88 bøkene i vår bibliotekskatalog har vi stilt de opp separat på magasinet. Vi håper at vi kan få stilt dem ut i forbindelse med 200-års-jubileet for 1814. Det gjenstår en del arbeid med å se nærmere på innholdet i bøkene og vurdere den kulturhistoriske verdien av samlingen. I København regner vi med at vi kan finne ut mer om kongens bokbinder og forgyllt.

Artillerikorpsets bibliotek i Christiania ble stående her etter at Norge gikk i union med Sverige og er et fint eksempel på et naturvitenskapelig bibliotek fra 1700-tallet.

VIKTIGE KILDER:

- Artilleriets bibliotek slik det står på Forsvarsmuseets magasin. Ca. 4700 bøker
- Catalog over Den kongelige Norske Artilleri Brigades Bibliothek. Christiania, 1833
- Dansk biografisk leksikon på nett: www.denstoredanske.dk pr. oktober 2013
- Eriksen, Gerd og Kristiansen, Tom: Forsvarets historiske bibliotek i Norsk militærtidsskrift nr 5/1992
- Hosar, Hans P.: Kunnskap, dannelse og krigens krav. Krigsskolen 1750-2000. Oslo. Elanders 2000
- Katalog over Artilleriets Bibliothek 1905. Kristiania, 1905
- Ovenstad, Olai: Militærbiografier. Den norske hærs officerer. Oslo Slektshistorisk forening, 1948
- Zeiner-Gundersen, H.F.: Norsk artilleri gjennom 300 år. Arendal, Agdin, 1986.

Erstes Buchstück
Von den Kanonen.

Erster Abschnitt.
Allgemeine Begriffe.

§. 45.

Einige der Kanonen sind unklar, man mittelst der
Künste des Pulvers, so wohl Kugeln als auch sonstige
Körper in Bewegung gesetzt, und in einer ganz
andern Richtung fortzubringen können. Es
wird man oft durch Feuergeleite
für Geschütz, in der
aus unklar.

Erklärung des
Beschützes

Copenhagen den 7ten Juli 1777.
Pommern
Mecklenburg.

von
der
den
der
Kanonen

